

Tárgytematika / Course Description

Kulturális régióismeret I.

AKNB_BHTM090

Tárgyfelelős neve /

Teacher's name: dr. Vehrer Adél

Félév / Semester: 2022/23/1

Beszámolási forma /

Assesment: Folyamatos számonkérés

Tárgy heti óraszám /

Teaching hours(week): 0/2/0

Tárgy féléves óraszám /

Teaching hours(sem.): 0/0/0

OKTATÁS CÉLJA / AIM OF THE COURSE

A kurzus célja, hogy a hallgatók megismerjék a hazai épített és szellemi kulturális örökséggel kapcsolatos alapfogalmakat, a Kárpát-medence tájegységeit, kulturális értékeit, tájékozódjanak a magyarországi és határon túli magyar kulturális örökségről. Mindezek közösség-szervezői munkában való hasznosíthatóságának elemzésére is sor kerül a félév során (pl. amatőr művészeti csoportok, népi iparművészek). A kurzus kiemelt célja, hogy a hallgatók lakóhelyéhez, szülőföldjéhez kötődő ismereteit bővítse, a közösség-szervezői munkához szükséges helyi specialitások megismerését elősegítse.

TANTÁRGY TARTALMA / DESCRIPTION

- 1) A kulturális régióismeret alapfogalmai
- 2) Nép- és tájismeret történet
- 3) A Kárpát-medence régiói, tájai és népcsoportjai
- 4) Teamek kialakítása, projektfeladat kiosztása
- 5) Kulturális különbségek és kapcsolatok a népi társadalomban
- 6) Táj jellemzők és a népi kultúra kapcsolata
- 7) Történeti és táji eltérések az öltözködésben
- 8) Ünnepek és hétköznapi táji eltérései
- 9) A hagyományok szerepe és eltérései a mai társadalomban
- 10) -14. A teamek projektbemutatói

SZÁMONKÉRÉSI ÉS ÉRTÉKELÉSI RENDSZERE / ASSESSMENT'S METHOD

Aláírás feltétele: projektfeladat teljesítése

Projektfeladat leírása:

A kiscsoportok önállóan dolgozzák fel egy-egy magyar tájegység kultúrájának sajátosságait:

- szigetközi (mondák, szokások, halászat)
- rábaközi (mondák és anekdoták, viselet)
- csallóközi (hiedelemvilág, mesék, gazdálkodás)
- matyók (viselet, népi társadalom)
- palócok (hiedelemvilág, viselet, építkezés, társadalom)

- göcsejiek (település, táplálkozás, szokások)
- őrségek (település, építkezés, táplálkozás, szokások)
- burgenlandiak (építkezés, népzene, mesék)
- sárköziek (viselet, társadalom)
- bakonyiak (pásztorkodás, betyármondák, fafaragások)
- kalotaszegiek (viselet, építkezés, gyermekfolklor)
- székelyek (építkezés, viselet, táplálkozás, viccek)
- csángók (hiedelemvilág, település, viselet, tánc)

A csoportokon belül az 1-1 fő a következő részfeladatokat kapja (attól függően lehet válogatni, melyikről mekkora mennyiségű anyag áll rendelkezésre):

1. FOLKLÓR

Népszokások: naptári ünnepek (jeles napok) és az átmenet rítusai (születéssel, házassággal, halállal és temetéssel kapcsolatos szokások).

Néphit és népi vallásosság.

Népköltészet: mese, monda, anekdota, szólások, közmondások, viccek stb.

Népzene és néptánc. Népi hangszerek.

2. ANYAGI KULTÚRA

Népművészet. Népviselet, hímzőkultúra, kézművesség.

Népi építkezés.

Településnéprajzi vonatkozások.

Életmód, napirend, táplálkozás.

3. KÖZMŰVELŐDÉSI VONATKOZÁSOK

Közösen mutassanak be olyan kulturális programokat, amelyek az adott tájegység néphagyományain alapulnak! (pl. fesztivál, falunap, néptánc csoport szereplése, színjátszókör fellépése, kiállítás népművészeti tárgyakkal, interaktív bemutató skanzenban, tájházban, hagyományőrző tábor, kézműves foglalkozás, turisztikai célú népszokás stb.)

Egy népcsoport kultúrájának komplex bemutatását célszerű csoporton belüli interakcióval megvalósítani. A szemléltető anyagot a kicscsoport közösen állítja össze és készíti elő. **A hallgatók Interneten és a könyvtárban önálló kutatómunkát végeznek, és csoportonként bemutatják a projektfeladatot. Az értékelésben a sokszínű**

szemléltetésnek kiemelt szerepe van (fotók, videók, hangfelvételek, használatai tárgyak, szöttesek, receptek, saját készítésű interjúk stb.)

Ajánlott szempontrendszer a prezentációhoz:

- A témaválasztás indoklása, személyes kötődés a népcsoporthoz
- A népcsoport földrajzi elhelyezkedése (térkép)
- A megadott szempontrendszer szerinti résztémák bemutatása.
- A szemléltetés folyamatosan valósuljon meg fotók, videók, honlapok, egyéb interaktív elemek, hozott tárgyak stb. bemutatásával.
- A projektben a kics csoport tagjai működjenek együtt, arányosan osszák fel egymás között a feladatokat!
- Közművelődési vonatkozások, jó gyakorlatok bemutatása
- A prezentáció végén ellenőrző kérdéseket tegyenek fel a csoportnak a Wordwall felületen készített kvíz segítségével! <https://wordwall.net/hu>

Értékelési rendszer:

- Illeszkedés a megadott szempontrendszerhez
- Esztétikum, szerkesztés
- A prezentáció tartalma, az anyag rendszerezése
- Fontosabb résztémák kiemelése, arányok.
- Közművelődési vonatkozások megjelenítése
- Források feltüntetése, irodalom
- Illusztrációk, szemléltetés, kvíz ötletessége
- A kics csoport tagjainak együttműködése, arányos feladatmegosztás.

KÖTELEZŐ IRODALOM / OBLIGATORY MATERIAL

Kötelező irodalom:

- Edelényi Adél: Népi kultúra. Néprajzi alapismeretek. 2009. Budapest. Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus-Mikszáth Kiadó Tudás-Kultúra-Társadalom Művelődési Könyvsorozat.

Ajánlott irodalom:

- Balassa Iván-Ortutay Gyula: Magyar néprajz. 1979. Budapest. Corvina Kiadó (A magyar etnográfiai csoportok, néprajzi tájak, szigetek, 27-44.o.)
- Barabás Jenő (1980). A népi kultúra zonális struktúrája. In: Paládi Kovács Attila (szerk.): Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 7. 23–35. 1980. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport
- Borsos Balázs: A magyar népi kultúra regionális struktúrája I–II. 2011. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet
- Csíki Tamás: A régiófogalmak néhány elméleti és módszertani problémája. In: Veres László – Viga Gyula (szerk.): Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXIX. 347–359. Miskolc: Herman Ottó Múzeum. 2000.
- Éger György: Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-KözépEurópában. Budapest: Osiris Kiadó. 2000.
- Fejős Zoltán: Néprajz és regionalizmus: kutatási irányok és lehetőségek. In: Muratáj 1. sz. 96–109. 1999.
- Hofer Tamás: A regionális tagoltság megközelítési lehetőségeiről. In: Paládi Kovács Attila (szerk.): Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 7. 103–129. 1980. Budapest: MTA

Néprajzi Kutatócsoport.

- Kósa László-Filep Antal: A magyar nép táji-történeti tagolódása. 1975. Budapest. Akadémiai Kiadó
- Kósa László: A paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920). 1990. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék.
- Magyar Néprajzi Lexikon I-V. kötetek, Bp. Akadémiai Kiadó
- Malonyay Dezső: A magyar nép művészete (5 kötetben)
- Nemes Nagy József: A tér a társadalomkutatásban. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület. 1998.
- Paasi, Anssi: A régió fejlődése és a regionális identitás kialakulása. In: Tér és társadalom. 1989. III. évf. 3. sz. 70–79.
- Paládi-Kovács Attila: A kulturális régiók néprajzi vizsgálata. In: Paládi-Kovács Attila (szerk.): Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 7. 57–75. 1980. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport.

Népcsoportokra vonatkozó irodalom:

matyók

Sárközi Zoltán-Sándor István (szerk.): Mezőkövesd város monográfiája. 1973. Mezőkövesd

Herkely Károly: A mezőkövesdi matyó nép élete. 1939. Budapest

Györffy István: Matyó népviselet. 1956. Budapest

Várallyai Gyula: Matyó vásárnapok. h.n., é.n.

kunok

Tálas István: Kiskunság. 1977. Budapest

Bellon Tibor: Nagyunság. 1979. Budapest

Nagy Czirok László: Pásztorélet a Kiskunságon. 1959. Budapest

Györffy István: Alföldi népviselet. 1983. Budapest

Szolnok megye népművészete. 1987. Budapest

jászok

Szabó László: Jászság. 1982. Budapest

Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. 1942. Budapest

Szolnok megye népművészete. 1987. Budapest

Szigetköz

Timaffy László: Szigetköz. 1980. Budapest

Völgyi József: Szigetköz. 1937. Győr

Barsi Ernő: Daloló Szigetköz. 1995. Győrzámoly

Timaffy László: Táltosok, tudósok, boszorkányok. Kisalföldi népmondák. 1992. Győr

Rábaköz

Timaffy László: Rábaköz és a Hanság. 1991. Győr

Balázs Livia: Rábaközi paraszt dekameron 1991. Csorna

Rábaközi himzőkönyv mintalapgyűjteménye. h.n., é.n.

Hajdúság

Balogh István: Hajdúság. 1969. Budapest

Balogh István: A címisek világa. 1973. Budapest

Császár Edit: A hajdúság kialakulása és fejlődése. 1932. Debrecen

Szabó István: A hajdúság kialakulása. 1956. Debrecen

Rácz István: A hajdúk a XVII. században. 1969. Debrecen

Béres András-Módy György: A Hajdúság történetének és néprajzának irodalma. 1956. Debrecen

V. Szathmáry Ibolya-Varga Gyula: Szóttések Hajdú-Bihar megyében. h.n., é.n.

Rác István: Parasztok, hajdúk, címések. 2002. Debrecen

Nyírség

Erdész Sándor: Nyírség. 1974. Budapest

Luby Margit: Népmondák Szabolcs-Szarmárból. Folklor és Etnográfia 21. 1985. Debrecen

palócok

Manga János: Palócföld. 1979. Budapest

Palócok I-IV. 1989. Eger

Tomori Viola: Hollókő. Egy palóc falu lélekrajza. 1992. Budapest

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. V. kötet. 1922. Budapest

Morvay Judit: Asszonyok a nagycsaládban

Sárköz

Katona Imre: Sárköz. 1962. Budapest

Andrásfalvy Bertalan: A Sárköz népművészete. 1967. Budapest

Mády Zoltán (szerk.): Tanulmányok egy sárközi falu társadalmáról. 1942. Bp.

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete IV. kötet 1912. Budapest

Andrásfalvy Bertalan-Németh Pálné: Sárközi hímzések régen és ma. 1983. Bp.

Göcsej

Bíró Friderika: Göcsej. 1988. Budapest

Gönczi Ferenc: Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. 1914.

Kaposvár

Szentmihályi Imre: A göcseji nép eredethagyománya. 1958. Budapest

Tóth János: Göcsej népi építésze. 1965. Budapest

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. IV. kötet. 1912. Budapest

Őrség

Dömötör Sándor: Az Őrség. 1960. Budapest

Kardos László: Az Őrség népi táplálkozása. 1943. Budapest

Tóth János: Az Őrség népi építésze. 1971. Budapest

Bíró Friderika: Az Őrség ház- és lakáskultúrája. 1975. Budapest

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. IV. kötet. 1912. Budapest

Vas megye népművészete (tanulmánygyűjtemény)

Bakonyalja – Balaton-felvidék – Balatonmellék

Vajkai Aurél: Szentgál. Egy bakonyi falu néprajza. 1959. Budapest

Vajkai Aurél: Bakony. 1959. Budapest

Jankó János: A Balaton melléki lakosság néprajza. 1902. Budapest

Vajkai Aurél: Balatonmellék. 1964. Budapest

Nyék Sándor: Balatoni népdalok. 1982. Budapest

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. III. kötet. 1911. Budapest

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. IV. kötet. 1912. Budapest

Háromváros (Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd)

Novák László: A három város. 1986. Budapest

Novák László: Mezővárosi népművészet. 1982. Nagykőrös

Kalocsa

Pécsiné Ács Sarolta: Kalocsa népművészete

Lengyel Györgyi: Király Ilus (és a kalocsai népművészet mesterei)

Kardos Katalin: Kalocsai géphímzés

Bárth János: Korai kalocsai hímzések

Kalocsai kertek alatt. 180 magyar népdal

Lengyel Györgyi: Kalocsai virágok

Tokaj-Hegyalja

Csorba Csaba: Várak a Hegyalján. 1980.

Dobos Ilona: Tarczal története a szó hagyományban. 1971. Budapest

Dobos Ilona: Bodrogkeresztúri mesék és mondák. 1988. Budapest

Kalotaszeg

Csete Balázs: Kalotaszegi fáfaragások. 1990. Budapest

Várady Péter Pál: Erdély magyar templomai. 1991. Budapest

Vasas Samu: Népi jelvilág Kalotaszegen. 1994. Budapest

Vasas Samu: A kalotaszegi gyermek. 1993. Budapest

Nagy Olga: A Nap húga meg a pakulár. 1973. Kolozsvár

Vasas Samu: Népi gyógyászat. 1985. Bukarest

Faragó József: Kalotaszegi magyar népviselet. 1977. Bukarest

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete 1999. Budapest

Ormánság

ifj. Kodolányi János: Ormánság. 1960. Budapest

Kiss Géza: Ormányság. 1937. Budapest

Kiss Z. Géza: Ormánsági változások. 1991. Budapest

Zentai János: Az Ormánság nyugati határa és belső tagolódása. JPM évkönyve 1971. Pécs

Zentai János: Adatok az Ormánság néprajzi határának megállapításához. JPM évkönyve 1966. Pécs

Csallóköz

Varga Imre: Szülőföldem, Csallóköz. 1989. Budapest

Koncsol László: Kacsa, Kacsa boszorkány vagy! 1992. Pozsony

Ipolyi Arnold: Csallóközi uti-képek. 1993. Pozsony

Marczell Béla: A Csallóköz hiedelemvilága

Ág Tibor: Az Aranykert muzsikája. 1999. Pozsony

Szomjas-Schiffert György: Hajnal vagyon, szép piros... 1999. Pozsony

Fehérváry Magda (szerk.): Gúta hagyományos gazdálkodása

Liszka József: A szlovákiai magyarság néprajza. 2002. Budapest

Székelyföld

- Biró A. Zoltán: Hétköznapi humorvilág. 1997. Csíkszereda
- Orbán Balázs: Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről. 1993. Budapest
- Gagy József: Jelek égen és földön. 1998. Csíkszereda
- Orbán Balázs: A Székelyföld. 1982. Budapest
- Hankó Vilmos: Székelyföld. 1993. Budapest
- Gazda Klára: A székely népviselet. 1998. Budapest
- Kriza János: Székely népmesék. 1998. Budapest
- Benedek Elek: Székelyföldi mondák és mesék. 1999. Budapest
- Székely László: Csíki áhítat. 1997. Budapest
- Gaali Zoltán: A székely ősvárak története, mondája és ... 1993. Budapest
- Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. 1999. Budapest
- Barta Gábor: Erdély. 1989. Budapest

csángók

- Tamás Menyhért: Cserefának füstje. 1991.
- Antal Imre: Gyimesi krónika. 1992.
- Horváth Dezső: Mivé lettél csángómagyar? 1999.
- Kós Károly: Tájak, falvak, hagyományok. 1976.
- Salamon Anikó: Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák. 1987.

Kóka Rozália: Egy asszon két vétkecskéje. 1989.

Burgenland

Barsi Ernő: Daloló Őrvidék

Barsi Ernő: Az alsóőri Lisztné Ferber Mária és dalkincse

Imre Samu: Felsőőri tájszólás

Juhász László: Burgenland

Verhóczki István (szerk.): Magyar tájak ételei

Kardos László: Az Őrség népi táplálkozása. 1943. Budapest

Tóth János: Az Őrség népi építésze. 1971. Budapest

Dr. Vehrer Adél

egyetemi docens